

Šanca na ozdravenie vidieka

Medzinárodný ústav pre zdravie vidieka a životného prostredia je interdisciplinárnu výučbovou a výskumnou organizáciou pre postgraduálne štúdium zamerané na problémy expozície škodlivým faktorom a zdravotné riziká v životnom prostredí vidieka a v poľnohospodárstve. Vznikol v septembri 1995 a pôsobí v rámci Ústavu preventívnej a klinickej medicíny v Bratislave s podporou Fogartyho medzinárodného centra Národných ústavov zdravia v Bethesde (USA). Spolupracuje s príbuznými pracoviskami v Českej republike, Maďarsku a Slovinsku a ďalším jeho sponzorom je Centrum pre medzinárodné štúdie zdravia Univerzity v Iowe.

Slávnostné otvorenie novokonštituovanej inštitúcie sa uskutočnilo 8. decembra 1995 za prítomnosti mnohých vzácných hostí. Pri tejto príležitosti sme požiadali o rozhovor jej riaditeľa - doc. MUDr. Tomáša Trnovca, DrSc.

Životné prostredie: Pán riaditeľ, kedy a kde sa zrodila myšlienka, resp. potreba vzniku takéhoto ústavu?

T. Trnovec: Myšlienka je stará už niekoľko rokov. Národná akadémia vied USA (National Academy of Science USA) organizovala r. 1992 tzv. Young Investor's Programme. Vytvorila sa skupina 10 Američanov, 5 Čechov a 5 Slovákov pracujúcich v problematike životného prostredia. Táto skupina mala navyše starších odborných poradcov. Z americkej strany to bol prof. M. G. Cherniack z University of Yale, ktorého som už dávnejšie poznal, z ČR prof. Miroslav Cikrt a zo slovenskej strany menovali mňa. Program spočíval v tom, že v prvom roku (1993) táto skupina absolvovala 10-denný pobyt v ČR, pozostávajúci jednak z prednášok, jednak z tematických exkurzií do oblastí zaujímavých z hľadiska životného prostredia, ako sú napr. severné, ale aj južné Čechy, Příbram, Brno a pod. Ďalších 10 dní sme strávili

na Slovensku, navštívili sme Gabčíkovo, Banskú Štiavnicu, Kremnicu, Žiar nad Hronom, Banskú Bystricu, Rudňany, Oravu, Hornú Nítru, Ružomberok a Vysoké Tatry, skončili sme v Bratislave. V nasledujúcom roku (1994) celá táto skupina absolvovala 3-týždňový pobyt v USA (spoločne navštívila New York, Severnú Karolínu a Atlantu, potom sa rozdelila na dve časti, prvá navštívila Univerzitu v Iowe, druhá išla do Bostonu a stretli sa vo Washingtone).

Tu sa dostávam k odpovedi na Vašu otázku. Zmyslom Young Investor's Programme nebola len návšteva spomínaných miest a oblastí, ale aj začatie určitých spoločných programov a výskumných projektov. Jedným z nich bolo vytvorenie permanentného školiaceho a výskumného strediska v strednej Európe. Záujemcov bolo viac, pohrávalo sa s myšlienkou lokalizovať takéto centrum do Budapešti, Slovinska alebo Prahy. Bolo však treba vytvoriť podmienky na to, aby National Institutes of Health – Fogarty International Center of Bethesda, MD, vypísal grant. Uchádzalo sa

oň asi 25 inštitúcií. Ústav preventívnej a klinickej medicíny v Bratislave má z hľadiska výskumu súvisiaceho so životným prostredím čo poskytnúť, má na to pracovné i inštitucionálne vybavenie, preto sa prihlásil tiež. Jeho žiadosť o grant predstavoval obsiahly, asi 400-stranový materiál. Dostal zo 150 možných 143 bodov a postúpil medzi 4 najvyššie ohodnotené. Napokon naň padla definitívna voľba.

Životné prostredie: Mohli by ste našim čitateľom priblížiť poslanie Medzinárodného ústavu pre zdravie vidieka a životného prostredia?

T. Trnovec: Navrhovaný výučbový program sa sústreďuje na postkomunistické krajiny strednej Európy. Mnohí pozorovatelia zaraďujú túto časť sveta medzi oblasti s najznečistenjším životným prostredím. V Amerike urobili za posledné tri desaťročia veľa v prospech životného prostredia a začína to prinášať ovocie. Výrazný je napr. trend zvyšovania očakávanej strednej dĺžky života, klesá výskyt nádorových chorôb i úmrtnosť na kardiovaskulárne ochorenia. V SR je ešte stále tendencia skracovania očakávanej dĺžky života. Nazdávam sa však, že rovnako u nás, ako aj v ostatných stredoeurópskych postkomunistických krajinách, práve nastáva zlom v týchto ukazovateľoch. Treba však ešte rok-dva počkať, aby sa táto tendencia potvrdila.

Ludské zdravie a životné prostredie bezpochyby súvisia. Možno diskutovať o tom, či sú v bezprostrednom vzájomnom vzťahu i o mnohých ďalších otázkach. Je však neoddiskutovateľným faktom, že životné prostredie sa veľmi výrazne podieľa na zdravotnom stave ľudskej populácie. V USA už majú mnoho skúseností s riešením tohto problému a ak dostaneme možnosť prevziať ich a použiť, bude to pre nás len výhodné.

Vo všetkých postkomunistických krajinách je dostatok dobrých epidemiológov infekčných chorôb, avšak pretrvávajú nedostatok epidemiológov neinfekčných ochorení. Jedným z cieľov novokonštitovanej inštitúcie je odstrániť túto medzeru. Je reálna nádej, že výchova environmentálnych epidemiológov, zdravotníckych špecialistov, inžinierov a odborníkov z oblasti riadenia v spolupráci s Univerzitou v Iowe a inštitúciami zo susedných štátov prispieje k riešeniu spomínaných problémov.

Životné prostredie: Ktoré oblasti by mal obsiahnuť program ďalšieho vzdelávania?

T. Trnovec: Medzinárodný ústav bude poskytovať ďalšie vzdelávanie v kľúčových disciplínach, ako environmentálna epidemiológia, pracovné lekárstvo, priemyselná hygiena, zdravie životného prostredia vidieka, inžinierstvo zamerané na kvalitu vody a ovzdušia, poľnohospodárska medicína, zdravotnícky manažment, úlohy stredného zdravotného personálu v pracovnom lekárstve, ergonómia a sociológia vidieka.

Životné prostredie: Aké očakávate spektrum záujemcov?

T. Trnovec: Uvažujeme, že frekventanti budú pochádzať z veľmi širokého okruhu rezortov či podni-

kov, z radov súkromných podnikateľov z oblasti školstva, zdravotníctva, počítame s pracovníkmi hygienických staníc, štátnych zdravotných ústavov a pod. Mali by to byť prednostne ľudia zo Slovinska, Maďarska, Čiech a zo Slovenska, postupne chceme získať frekventantov aj z Poľska, Ukrajiny, prípadne niektorých ďalších krajín.

Životné prostredie: Aká je organizačná štruktúra Medzinárodného ústavu pre zdravie vidieka a životného prostredia a v čom spočíva systém vzdelávania?

T. Trnovec: Na jeho čele stojí riaditeľ a dvaja programoví spoluriaditelia (Ivan Čižnár z Bratislavy a Burton C. Kross z Iowy). Máme vytvorené dva učiteľské kolektívy. Prvý tvoria prednášatelia z Univerzity v Iowe, druhý lektorský zbor pozostáva z odborníkov zo zainteresovaných stredoeurópskych štátov. Školiaca činnosť bude prebiehať v zásade dvoma spôsobmi. Jednak sa budú školíť ľudia zo strednej Európy na University of Iowa v Iowa City, jednak to bude asi 70 krátkodobých kurzov, ktoré budú prebiehať v Bratislave. Na Univerzite v Iowe pôjde o tri formy štúdia. Bakalárske, ktorého absolventi dosiahnu titul Master, ďalší dosiahnu Ph.D. (takéto miesto je však plánované iba jedno), poslednú formu tvorí cieleňé jednosemestrové vzdelávanie. Absolventi všetkých troch foriem školenia by mali tvoriť jadro učiteľského kolektívu nášho medzinárodného ústavu, samozrejme pri svojich normálnych profesných záväzkoch. Mali by spolupracovať pri organizovaní krátkodobých kurzov, ktoré by mali začať vo väčšom rozsahu asi o dva roky a mali by byť zamerané na tie najaktuálnejšie problémy. Program týchto krátkodobých kurzov sa

Slávnostné podpísanie Medzinárodného dokumentu o spolupráci. Vľavo: Michael McNulty (prorektor Univerzity v Iowe) a Tomáš Trnovec, za nimi stojí Ivan Čižnár (vľavo) a Burton C. Kross.

musí zostaviť veľmi starostlivo, aby vzbudil záujem frekventantov. Mal by obsahovať najnovšie veci z hľadiska metodického alebo vedomostného, dosiaľ nie dostatočne známe alebo ťažko prístupné.

Pri hodnotení vzťahu ľudského zdravia a životného prostredia dnes už nevystačíme iba s makroparametrami, treba študovať mechanizmy, identifikovať ich, veľmi často už na úrovni DNA. Ako príklad by som uviedol priekopnícku prácu MUDr. E. Reichrtovej v oblasti hodnotenia jednotlivých komponentov vzduchu. Veľmi rýchlo a koherentnou formou by sme mohli predstaviť stredoeurópskemu publiku nový prístup k hodnoteniu kvality ovzdušia, najmä z hľadiska respirability inhalovaných častíc a ich potenciálneho karcinogénneho a mutagénneho rizika (PHARE).

Životné prostredie: Prečo sa ústav zameriaval prednostne na zdravie vidieka? Súvisí to aj s orientáciou Univerzity v Iowe?

T. Trnovec: Pochopiteľne, áno. Štát Iowa leží v centre USA, v poľnohospodárskej oblasti, s čím sa samozrejme spája aj používanie pesticídov a s tým súvisiacou prítomnosťou dusičnanov v pitnej vode. S týmito a podobnými problémami sa museli obyvatelia v posledných desaťročiach vysporiadať, k čomu výrazne prispel aj vedecký potenciál Univerzity v Iowe.

K orientácii medzinárodného ústavu na zdravie vidieka prispelo aj to, že celý rad ukazovateľov mortality a morbidity v našich oblastiach je výrazne horší u tzv. vidieckej po-

pulácie ako u obyvateľov miest. Príčiny treba skúmať komplexne, do úvahy prichádza veľa faktorov, o. i. etnické zloženie, veková a vzdelanostná úroveň, stravovacie zvyklosti atď. Výrazné rozdiely v očakávanej strednej dĺžke života obyvateľov SR sú v jednotlivých okresoch (podrobnejšie sme o tom písali v ŽP 4/1994 v článku E. Gintera a M. Tataru: Životné prostredie a stredná dĺžka života obyvateľov SR). Chceli by sme venovať pozornosť čo najširšiemu spektru činiteľov ovplyvňujúcich zdravie vidieckej populácie, a tak prispieť k jej ozdraveniu.

Medzinárodnému ústavu pre zdravie vidieka želáme dobrý štart, veľa úspechov a ďakujeme za rozhovor

Marta Ciranová

